

Ірина КУЦЕНКО,

orcid.org/0000-0001-5347-4101

доктор філософії,

старший викладач кафедри англійської мови з підготовки

морських фахівців за скороченою програмою

Херсонської державної морської академії

(Херсон, Україна) sevilia19771@gmail.com

ОСОБЛИВОСТІ ВИКЛАДАННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ ЗА ПРОФЕСІЙНИМ СПРЯМУВАННЯМ У МОРСЬКИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ

У статті розкриваються особливості викладання англійської мови за професійним спрямуванням у морських навчальних закладах України. Викладання англійської мови за професійним спрямуванням у морських навчальних закладах має відбуватись на основі сучасних методів та підходів, які спрямовані в першу чергу на формування комунікативних навичок та навичок роботи із змішаним екіпажем. Головною особливістю викладання англійської мови за професійним спрямуванням є відпрацювання отриманих знань на практиці, що в умовах навчального закладу можуть забезпечити інтерактивні методи. У такому контексті зростає роль інтерактивних методів навчання у процесі підготовки майбутніх судноводіїв до міжкультурної взаємодії, оскільки пасивні методи навчання неефективні у сфері вироблення стійких знань, умінь, навичок та професійних компетенцій студентів під час навчального процесу. На відміну від пасивних, інтерактивні методи навчання сприяють самостійному пізнанню світу студентами в ході активності на заняттях і в позаурочний час, а також допомагають розвивати важливі для міжкультурної комунікації на судні такі якості як: здатність самостійно приймати рішення і нести за них відповідальність, діяти в обстановці, що швидко змінюється, наближеною до реальної тощо. Особливістю викладання англійської мови в морських навчальних закладах є використання кейс стаді. При вирішенні проблемного завдання кейсу розвивається вміння слухати, враховувати альтернативну точку зору та висловлювати свою, орієнтуватися та пристосовуватися до нового мовного середовища, залишатися віч-на-віч із реальними ситуаціями. За допомогою цього методу у студентів, що швидко адаптуються, з'являється можливість бути готовим працювати в команді, знаходити найбільш раціональне рішення поставленого завдання. Формуються та розвиваються аналітичні та комунікативні здібності, проводиться дослідницька діяльність. Застосовувати ситуаційний аналіз природно як для навчання професійному, так і побутовому спілкуванню.

Ключові слова: особливості, англійська мова за професійним спрямуванням, морські навчальні заклади, майбутні морські фахівці, інтерактивні методи, кейс стаді, міжкультурна взаємодія.

Iryna KUTSENKO,

orcid.org/0000-0001-5347-4101

Doctor of Philosophy,

Senior Lecturer at the English Language Department

for Maritime Officers (Abridged Programme)

Kherson State Maritime Academy

(Kherson, Ukraine) sevilia19771@gmail.com

FEATURES OF TEACHING ENGLISH LANGUAGE FOR PROFESSIONAL PURPOSES IN MARINE EDUCATIONAL INSTITUTIONS

The article reveals the peculiarities of teaching English for professional purposes in maritime educational institutions of Ukraine. The teaching of professional English in maritime educational institutions should be based on modern methods and approaches, which are aimed primarily at forming communication skills and skills for working with a mixed crew. The main feature of teaching English in a professional direction is working out the acquired knowledge in practice, which interactive methods in the conditions of an educational institution can provide. In this context, the role of interactive learning methods in preparing future shipmasters for intercultural interaction is increasing since passive learning methods are ineffective in developing sustainable knowledge, abilities, skills, and professional competencies of students during the educational process. In contrast to passive, interactive learning methods contribute to the independent learning of the world by students during activities in classes and outside of class and also help to develop such qualities that are essential for intercultural communication on a ship, such as the ability to make decisions independently and bear responsibility for them, to act in the environment, which changes rapidly, close to the real one, etc. A feature of teaching English in maritime educational institutions is using case studies. When solving a problematic case task, the ability to listen, consider an alternative point of view and express one's own, orient and adapt to a new language environment, and stay face to face

with real situations develops. With the help of this method, students who adapt quickly have the opportunity to be ready to work in a team and to find the most rational solution to the given task. Analytical and communicative abilities are formed and developed, and research activities are carried out. Applying situational analysis is natural both for teaching professional and everyday communication.

Key words: *features, professional English, maritime educational institutions, future maritime specialists, interactive methods, case studies, intercultural interaction.*

Постановка проблеми. Галузь морської освіти має свою специфіку підготовки, адже майбутні морські спеціалісти мають бути готові до складних умов закритого змішаного екіпажу. Крім того майбутні фахівці мають ефективно працювати із судновим обладнанням, спілкуватись із портовими спеціалістами, розуміти та працювати із технічною документацією на англійській мові. У таких умовах, заучування лексичного матеріалу та змісту підручників не дає практичної складової, і таким чином студенти набувають теоретичних знань, не вміючи застосовувати їх на практиці в реальному житті. Тому викладання англійської мови за професійним спрямуванням у морських навчальних закладах має відбуватись на основі сучасних методів та підходів, які спрямовані в першу чергу на формування комунікативних навичок та навичок роботи із змішаним екіпажем.

Аналіз досліджень. Питання особливостей викладання англійської мови майбутніх морських спеціалістів є частиною дисертаційних досліджень серед науковців України, так і окремих наукових публікацій у фахових журналах. Так, дослідниця Пріміна Н. розкриває методику навчання читання англомовної професійної документації курсантів морських закладів вищої освіти. Дослідниця Сметлікова В. присвятила дисертаційну роботу підготовці майбутніх судноводіїв до професійно-орієнтованого спілкування засобами кейс-технологій, Бабишена М. розкриває формування професійно значущих якостей майбутніх суднових офіцерів у процесі вивчення суспільно-гуманітарних дисциплін. Науковець Сокол І. виділяє англійську мову як важливий елемент формування професійної компетентності майбутніх судноводіїв у процесі вивчення фахових дисциплін. Попри велику кількість публікацій на тему особливостей викладання англійської мови майбутніх морських спеціалістів у науковій літературі, на нашу думку не вистачає узагальнення вищевикладеної теми.

Мета статті – описати особливості викладання англійської мови за професійним спрямуванням у морських навчальних закладах.

Виклад основного матеріалу. Морський фахівець, на даному етапі розвитку морського флоту, це управлінець будь-якого рівня, якому необхідні навички ефективної міжкультурної взаємодії. Головною особливістю викладання англійської

мови за професійним спрямуванням є відпрацювання отриманих знань на практиці, що в умовах навчального закладу можуть забезпечити інтерактивні методи. У такому контексті зростає роль інтерактивних методів навчання у процесі підготовки майбутніх судноводіїв до міжкультурної взаємодії, оскільки пасивні методи навчання неефективні у сфері вироблення стійких знань, умінь, навичок та професійних компетенцій студентів під час навчального процесу. На відміну від пасивних, інтерактивні методи навчання сприяють самостійному пізнанню світу студентами в ході активності на заняттях і в позаурочний час, а також допомагають розвивати важливі для міжкультурної комунікації на судні такі якості як: здатність самостійно приймати рішення і нести за них відповідальність, діяти в обстановці, що швидко змінюється, наближеною до реальної тощо.

Розглянемо, що являють собою інтерактивні методи навчання. Інтерактивні методи навчання – це методи, що сприяють переведенню навчального з об'єкта до суб'єкта навчального процесу, через спонукання студентів до залученості та самостійності, оволодіння знаннями, вміннями та навичками, активної розумової та практичної діяльності. та поетапності засвоєння матеріалу (Енциклопедія освіти, 2008: 79). Застосування інтерактивних особливо важливе у зв'язку з тим, що людина запам'ятовує 10% прочитаного, 20% почутого, 30% побаченого та 80% виявленого самостійно (Енциклопедія освіти, 2008: 79).

Відповідно до Модельного курсу, який є одним із основних документів для викладання англійської мови за професійним спрямуванням у морських навчальних закладах, інтерактивні можна поділити на: імітаційні (ігрові, неігрові), де є імітаційна модель, та неімітаційні, де є активізація за допомогою зв'язків між учнями та викладачами (Model Course 3.17, 2000). До імітаційних ігрових занять відносять: ділові ігри, ігрові заняття на машинних моделях та проектування, індивідуальні та інноваційні ігри, «контурні» ділові ігри та моделювання ситуацій, організаційно-діяльні, пошуково-апробаційні, проблемно-орієнтовані, педагогічні та управлінські ігри. До імітаційних неігрових занять зараховують: аналіз конкретних ситуацій, груповий та індивідуальний тренінг, імітаційну вправу, кейс-технологію, мозкову атаку,

вирішення конкретних ситуацій, ситуаційні та навчально-тренувальну групу. До неімітаційних занять відносяться: групова консультація, дискусія (групова дискусія, дебати, дискусія-змагання, засідання експертної групи, колоквіум, круглий стіл, метод «питання-відповідь», метод «клініки», метод «лабіринту», метод естафети, мозковий штурм, перехресна дискусія, прогресивна дискусія, процедура «обговорення на пошепки», вільна дискусія, симпозіум, синдикат, судові засідання, тематична дискусія, навчальний спор-діалог, форум), ігрова вправа, колективна творча діяльність, консультація (групова, індивідуальна), лекція (бінарна лекція, інтерактивна лекція, лекція-візуалізація, лекція-діалог, лекція-консультація, лекція-прес-конференція, лекція-провокація, проблемна лекція).

Критеріями застосування інтерактивних методів є: відповідність часу, завданням, принципам, темі, умовам та цілям навчання; відповідність можливостям допоміжних засобів навчання, студентів та викладачів. До особливостей цих методів відносять: активізацію мислення, взаємопов'язаність, демонстративність, тривалість, інтерактивність, поінформованість, колективну відповідальність, мотивацію, неформалізованість, практичність, наближеність до реальності, продуктивність, самостійність, формування практичних умінь та емоційність. До цих методів виділяють такі принципи: колективності, моделювання, непередбачуваності, проблемності та сумісної діяльності (Model Course 3.17, 2000).

Педагогічними умовами реалізації інтерактивних методів навчання є: готовність до подолання труднощів, знання сутності, структури, законів, механізму дії та змісту психічних явищ, засобів педагогічного впливу, критична оцінка результатів, оволодіння методикою активізації навчальної діяльності, підготовка педагогічного інструментарію, професійна спрямованість методів, стійкість та облік потреб студентів (Бабишена, 2015: 5). Однак нас цікавить значення інтерактивних методів у підготовці до міжкультурної взаємодії майбутніх морських спеціалістів, розглянемо це питання докладніше.

Роль інтерактивних методів навчання в процесі підготовки до міжкультурної взаємодії велика. Використання цих методів підвищує ефективність навчального процесу, а імітаційні дозволяють моделювати ситуації, наближені до реальності та відпрацьовувати на практиці складні моменти взаємодії з представниками різних культур. Так, на відміну від пасивних методів, активні методи навчання дозволяють психологічно під-

готувати студентів до раптової зміни обстановки у процесі ділового міжкультурного спілкування. Крім того, інтерактивні сприяють відпрацюванню умінь приймати інші точки зору у спілкуванні, що дозволяє фахівцеві діяти результативніше. Для початку дамо визначення міжкультурної взаємодії. Міжкультурна взаємодія – це вид відносин та зв'язків між культурами, а також взаємні зміни, що з'являються в ході цих відносин. За рівнем взаємодії культур виділяють: національний, цивілізаційний та етнічний.

За рівнем взаємодії культур виділяють: національний, цивілізаційний та етнічний рівні, а також рівні спілкування у діловій сфері, між представниками різного віку та статі, різних релігій та соціальних груп (Сокол, 2011: 6). Розберемо детальніше процес підготовки до міжкультурної взаємодії майбутніх морських спеціалістів.

Метод кейс-стаді – це метод активного аналізу проблемної ситуації, що базується на навчанні шляхом вирішення конкретних ситуаційних завдань. Суть методу кейс-стаді: студенти, поділені на групи, мають проаналізувати ситуацію та виробити практичне рішення; закінчення процесу – оцінка запропонованих алгоритмів та обговорення їх у рамках спільної дискусії у контексті поставленої проблеми (Смелікова, 2018: 10).

При вирішенні проблемного завдання кейсу розвивається вміння слухати, враховувати альтернативну точку зору та висловлювати свою, орієнтуватися та пристосовуватися до нового мовного середовища, залишатися віч-на-віч із реальними ситуаціями. За допомогою цього методу у студентів, що швидко адаптуються, з'являється можливість бути готовим працювати в команді, знаходити найбільш раціональне рішення поставленого завдання. Формуються та розвиваються аналітичні та комунікативні здібності, проводиться дослідницька діяльність. Застосовувати ситуаційний аналіз природно як для навчання професійному, так і побутовому спілкуванню.

Ми у своїй роботі у Херсонській державній морській академії використовуємо такі етапи:

1. Самостійне знайомство студента зі змістом кейсу.
2. Опитування щодо розуміння змісту кейсу.
3. Поділ викладачем студентів на мікрогрупи (4-6 осіб).
4. Обговорення змісту кейсу у мікро-групах.
5. Презентація рішень груп одним із її представників.
6. Презентація рішення груп загалом.
7. Загальна дискусія та обговорення отриманих рішень.

8. Узагальнення отриманих результатів та набутих знань.

Структура роботи в аудиторії:

1. Слово викладача; постановка проблеми.
2. При необхідності розподіл студентів за малими групами по 4-6 осіб у кожній).
3. Організація роботи у малих групах, визначення доповідачів.
4. Організація презентації рішень у малих групах.
5. Організація спільної дискусії.
6. Узагальнюючий виступ викладача.
7. Рефлексія.

Використовуючи інтерактивне навчання практичної граматики англійської мови, ми прагнемо організувати навчальний процес таким чином, щоб усі студенти були залучені до процесу вивчення граматики англійської мови, мали можливість рефлексувати з приводу граматичного явища, що вивчається. Організовуючи спільну діяльність студентів з освоєння граматичного матеріалу, ми прагнемо забезпечити можливість студентам здійснювати обмін знаннями, ідеями, способами діяльності. Завдяки тому, що відбувається це в атмосфері доброзичливості та взаємної підтримки, студенти мають можливість не лише отримувати нові знання, а й розвивати пізнавальну діяльність та навички взаємодії, кооперації та співробітництва, навчаються спілкуватися з іншими людьми, критично мислити, приймати обґрунтовані рішення (Пріміна, 2018: 169).

Опишемо докладніше, процес організації роботи з формування граматичної навички в рамках дисципліни «Англійська мова за професійним спрямуванням».

З новим граматичним матеріалом студенти знайомляться індивідуально. Виходячи з власного досвіду педагогічної діяльності, ми впевнені, що ефективніше нові мовні явища давати не ізольовано, а порівняно. Наприклад, при ознайомленні з предикативними конструкціями в англійській мові ми пропонуємо студентам вивчити теоретичний матеріал за темами Complex Object та Complex Subject, звертаючи увагу на їх відмітні та схожі ознаки. Таку методику ми використовуємо у навчальних посібниках, наприклад посібник розроблений викладачами кафедри для студентів судноводіїв Catch the Wind (Kulikova, Kutsenko та ін., 2019).

За логікою пізнавальної діяльності після знайомства з новим граматичним матеріалом нам необхідно перевірити, наскільки адекватно досліджуваний граматичний матеріал зрозумілий кожному студентом групи. Після того, як усі студенти правильно зрозуміли новий матеріал, ми присту-

паємо до формування навички. На даному етапі кожному студенту потрібна практика, причому така практика, щоб він був упевнений, що виконує завдання правильно. Тут ми і використовуємо для навчання у малих групах співробітництва.

Ще однією особливістю викладання англійської мови для студентів у морських навчальних закладів є засвоєння великої кількості лексичного матеріалу (морської термінології). Для цього у посібниках ми використовуємо багато ігор.

Ігри типу Wordsearch, кросворди, Unscramble, часто використовуються при відпрацюванні лексики за конкретною темою. Достатньо ефективним виявляється прийом, коли в якості творчого завдання студенти самі здають «літерний хаос»/кросворд і пропонують його на заняттях для роботи в малих групах.

Командну гру Hot Chair можна запропонувати студентам при завершенні роботи над темою, коли лексичні одиниці/словосполучення вже неодноразово з'являлися студентам у текстах і вправах. Суть гри складається в наступному: представникові команди необхідно вказати написано на дошці слово, яке може бути запропоновано викладачеві або іншій команді, за підказками та поясненням своєї команди. Студент сидить спиною до дошки і слово не бачить. Асоціації і способи пояснити слова, які відтворюються студентами, іноді виражають неординарність і творчий підхід, показуючи, що студенти роблять актуалізацію та передають на іноземну мову знання з інших предметних областей. Необхідно підбадьорювати студентів говорити ідеї на іноземній мові, таким чином вони залучаються в комунікацію. відпрацьовують навички побудованих пропозицій, визначених комунікативних формул. На цьому етапі вже можна пограти і в «шибеницю»; зазвичай студенти активно думають, пропонують варіанти, не хочуть, щоб гра закінчувалась програшем.

Висновки. Таким чином, використання інтерактивних методів навчання у процесі підготовки майбутніх морських спеціалістів до міжкультурної взаємодії є ефективним у різних ситуаціях. По-друге, застосування різних методів, як було зазначено раніше, залежить від багатьох факторів, але всі перераховані вище методи навчання застосовні до ситуації підготовки майбутніх морських спеціалістів. Виділити найбільш ефективні методи, у зв'язку з цим неможливо, оскільки різні морські навчальні заклади можуть використовувати різні методи вирішення поставлених завдань, що залежить, зокрема, від інтересів викладачів та студентів, їх переконань і цінностей. Можна тільки зазначити, що при виборі та використанні методи

важливим фактором є співвідношення роботи на заняттях та самостійної роботи. Так, у ситуаціях з низьким рівнем знань та незацікавленістю тих, хто навчається в освоєнні навичок міжкультурної взаємодії, можливе скорочення годин самостійної творчої роботи, з концентрацією уваги студентів на розборі конкретних завдань під час занять, що зумовлює обмежений вибір інтерактивних мето-

дів, але сприяє успішному засвоєнню знань лише на рівні робочої програми дисципліни. У протилежній ситуації, коли студенти здатні до продуктивного освоєння знань, умінь та навичок за допомогою методів, можливе збільшення частки самостійної роботи, що розвиває креативність студентів, їх самостійність, цілеспрямованість та відповідальність.

СПИСОК ВИКОРИСТОВАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бабишена М. І. Формування професійно значущих якостей майбутніх суднових офіцерів у процесі вивчення суспільно-гуманітарних дисциплін: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / Тернопільський нац. пед. ун-т ім. В. Гнатюка. Тернопіль, 2015. 20 с.
2. Енциклопедія освіти / Академія пед. наук України; головний редактор В. Г. Кремінь. Київ: Юрінком Інтер, 2008. 1040 с.
3. Смелікова В. Б. Підготовка майбутніх судноводіїв до професійно-орієнтованого спілкування засобами кейс-технологій: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / Херсонський державний ун-т. Херсон, 2017. 21 с.
4. Сокол І. В. Формування професійної компетентності майбутніх судноводіїв у процесі вивчення фахових дисциплін: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / Херсонський держ. ун-т. Херсон, 2011. 20 с.
5. Приміна Н. Методика навчання читання англійської професійної документації курсантів морських закладів вищої освіти: результати педагогічного експерименту. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Педагогіка*. Тернопіль, 2017. № 4. С. 168–175.
6. Maritime English Model Course 3.17. London: International Maritime Organization, 2000. URL.: <http://www.marifuture.org/IMONewModelCourseMaritimeEnglish.pdf> (дата звернення 15.04.2019).
7. Catch the Wind: course-book / I. Kulikova, I. Kutsenko, T. Pindosova, V. Smelikova, O. Tsyganenko. Kherson : "STAR" PH, 2019. 184 p.

REFERENCES

1. Babyshena M. Formuvannya profesiino znachushchychkh yakosti maibutnykh sudnovykh ofitseriv u protsesi vyvchennia suspilno-humanitarnykh dystsyplin. [Formation of professionally significant qualities of future maritime officers in officers in the process of studying social and humanitarian disciplines]. abstract of thesis for a candidate of pedagogical sciences: 13.00.04 Ternopil state pedagogical university named by Hnatiuk V., 2015. 20 p. [in Ukrainian].
2. Entsyklopediia osvity. [Encyclopedia of education]. Ukrainian Academy of pedagogical sciences, chief editor Kremin V., 2008. 1040 p. [in Ukrainian].
3. Smelikova V. Pidhotovka maibutnykh sudnovodiiv do profesiino-orientovanoho spilkuvannia zasobamy keis-tehnolohii. [Preparation of future shipmasters for professionally oriented communication by means of case technologies]. abstract of thesis for a candidate of pedagogical sciences : 13.00.04 Kherson State University, 2017. 21 p. [in Ukrainian].
4. Sokol I. Formuvannya profesiinoi kompetentnosti maibutnykh sudnovodiiv u protsesi vyvchennia fakhovykh dystsyplin. [Formation of professional competence of future shipmasters in the process of studying professional disciplines]. abstract of thesis for a candidate of pedagogical sciences: 13.00.04 Kherson State University, 2011. 20 p. [in Ukrainian].
5. Primina N. Metodyka navchannia chytannia anhlo-movnoi profesiinoi dokumentatsii kursantiv morskykh zakladiv vyshchoi osvity. [Methodology of teaching reading of English-language professional documentation for cadets of maritime institutions of higher education: results of a pedagogical experiment]. Scientific notes of Ternopil national pedagogical university named by V. Hnatiuk. Edition: Pedagogy, 4, 2017. pp. 168–175. [in Ukrainian].
6. Maritime English Model Course 3.17. London: International Maritime Organization, URL.: <http://www.marifuture.org/IMONewModelCourseMaritimeEnglish.pdf> 2000.
7. Catch the Wind: course-book / I. Kulikova, I. Kutsenko, T. Pindosova, V. Smelikova, O. Tsyganenko. Kherson : STAR, 2019. 184 p.